DOI: 10.58242/millifolklor.1787897

FARS SÖZLÜ VE YAZILI ANLATI GELENEĞİNDE TÜRK İMAJI*

The Image of Turks in Persian Oral and Written Narrative Culture

Fatih YERDEMİR**
Şerife YERDEMİR***

ÖZ

Kültürel bellek ve bilinç, kendine özgü tanımlama ve hatırlama biçimleri üzerine inşa edilir. Bu süreçte sözlü ve yazılı kültür unsurları işlevsel bir rol üstlenir. Bu işlevlerden biri de kolektif bellek ve bilinçteki olgu ve kavramları dilin sınırsız imkânlarını kullanarak estetik düzeyde ifade etme kabiliyetidir. Türk kavramı ve ona yüklenen anlamsal çerçeve İran sahasında hem yazılı metinler üzerinden hem de sözlü anlatı geleneğinden takip edilebilir. Türk imajıyla ilgili ulusal bir kimlik tanımlamasını da içeren bu anlamsal çerçeve öncelikli olarak Arap şiirinden Fars şiirine intikal etmiştir. Bu coğrafyada Türk imajı, tarih boyunca sözlü ve yazılı kültürlerde farklı anlamlar kazanmış, birçok kaynakta değişik şekillerde tanımlanmıştır. Türk adının ilk kez MS 542 yılında Çin kaynaklarında görüldüğü bilinmekle birlikte Arap edebiyatında ilk kez Abbasîler Dönemi'nde edebiyata yansımış ve özellikle Câhız ve Zemahşerî, Türklerin şöhret bulmasında etkili olmuştur. Bu eserlerde Türklerle ilgili "seçkin bir savaşçı ve eğlence meclislerinde öne çıkan" bir kimlik tanımına rastlanır. Ayrıca Türk imajı "alımlı endamları, hafif çekik ve manalı gözleri, uzun saçları ile farklı, üstün, güçlü ve nazik görünüşleri, gözü kara savaşçı" yönleriyle ilk önceleri Arap kültüründe görülmeye başlamış, daha sonra Fars kültürüne yeni bir ideal tip, güzellik ve sevgili imajı kazandırmıştır. Bununla birlikte "Türk ile dostluk meselesi su ile ateşin hikâyesine benzer." atasözü ise yüzyıllar ötesinden günümüze kadar gelmiş bir Fars atasözüdür. Türk kelimesi, ninni ve masallarda genelde bir millet kimliğini tanımlayan bir biçimde kullanılagelmiştir. Terimin semantik serüveninde Derî Farsçasıyla birlikte Türk imajı, sevgili ile eş anlamda ideal, şiirlerdeki fiziki güzelliği ifade eden bir ölçüye dönüşmüştür. Ayrıca Farsçada Türk kelimesi ile kurulmuş birçok sözvarlığının mevcudiyetinden söz etmek de mümkündür. "Galebe etmek, söz dinlememek, sertlik ve şiddet göstermek" anlamında "Türkî kerden", güneş anlamında "Türk-i felek", yakıp yıkma anlamında "Türk-tâz", çekik göz anlamında "Türk-çeşm", cahil Türk veya cahil her insan için "Türk-i bilmez" gibi birtakım deyim ve terkipler de dilin içine girerek farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bu çalışmada değişik anlamsal kategorilerde kendisine bir anlam çerçevesi bulan Türk imajı; şiir, türkü, destan, nasihatname, masal, ninni, deyim ve atasözü gibi İran'ın sözlü ve yazılı metinlerinde Türk'ün kazandığı anlamları ve bu imajın tarihî seyir içerisinde geçirdiği değişim ve dönüşümleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylelikle kolektif bilincin belli bir coğrafyada üretilen edebî metinlerde nasıl bir Türk imajı inşa ettiği gösterilmiştir. Bu çalışmanın örneklemini 10. yüzyıldan günümüze kadar üretilen yazılı ve sözlü metinler oluşturmaktadır. Fars kolektif bilincinden metinlere yansıyan Türk imajının görünümünü inceleyen bu çalışmanın daha öncekilerden ayrılan yönü, farklı dönemlerde ortaya konulan yazılı ve sözlü kültür ürünlerini bütünlüklü bir bakış açısıyla ele almasıdır. Türk imajına dair Farsça kaynaklar üzerinden tarama yöntemiyle elde edilen veriler ve anlamsal kategoriler değerlendirilmiş, bu kavrama yüklenen olumlu ve olumsuz göstergeler metinlerden hareketle yorumlanmıştır. Bu veriler doğrultusunda Fars kültüründe Türk imajının büyük oranda yiğitlik, güzellik gibi olumlu kavram alanlarına atıflarla inşa edildiği, daha sınırlı bir alanda ise savaşçı bir kimlikten kaynaklanan bazı olumsuz nitelemelerinin mevcut olduğu da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler
Türk imajı, Fars, sözlü kültür, yazılı kültür, kültürel bellek.

ABSTRACT

Cultural memory and consciousness are built upon unique forms of identification and recollection. In this process, elements of oral and written culture play a functional role. One of these functions is the ability to express phenomena and concepts in collective memory and consciousness at an aesthetic level, using the unlimited possibilities of language. The concept of the Turk and the semantic framework attributed to it can be traced in the Iranian sphere through both written texts and the oral narrative tradition. This semantic framework,

* Geliş Tarihi: 20 Eylül 2025 – Kabul Tarihi: 4 Mayıs 2026
Yerdemir, Fatih; Yerdemir, Şerife. "Fars Sözlü ve Yazılı Anlatı Geleneğinde Türk İmajı", *Millî Folklor* 151 (Güz): 17-28

** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı, fatihyerdemir@gazi.edu.tr, Ankara/Türkiye, ORCID ID: 0000-0002-3147-5012.
*** Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, serifeyerdemir@kku.edu.tr, Kırıkkale/Türkiye, ORCID ID: 0000-0001-8896-2551.

which also encompasses a form of national identity construction related to the image of the Turk, was transmitted initially from Arabic poetry to Persian poetry. Throughout history, the image of the Turk in this geography has acquired diverse meanings within both oral and written cultural traditions and has been defined in varying ways across numerous sources. Although it is known that the name "Turk" first appeared in Chinese sources in 542 CE, it entered Arabic literature during the Abbasid period, with figures such as al-Jahiz and al-Zamakhshari playing a significant role in shaping the prominence of the Turks. In these works, the Turks are depicted as elite warriors and as individuals who stood out in convivial and entertainment assemblies. Moreover, the Turkish image, characterized by an attractive physique, slightly slanted and expressive eyes, long hair, and an appearance perceived as distinctive, superior, powerful, and refined, alongside a fearless warrior disposition initially emerged within Arab cultural contexts. Subsequently, this image contributed to the formation of a new ideal type, as well as an aesthetic and beloved figure, within Persian culture. At the same time, the Persian proverb "Friendship with a Turk is like the tale of water and fire" has survived from centuries past to the present day. In lullabies and folktales, the term "Turk" has generally been employed as a designation of ethnic or national identity. In the semantic trajectory of the term, particularly within Dari Persian, the image of the Turk became synonymous with the beloved and was transformed into a measure of idealized physical beauty in poetry. Furthermore, Persian contains a considerable number of lexical items and expressions formed with the word "Turk." These include *Turkî kardan*, meaning to dominate, to disobey, or to display harshness and violence; *Turk-i falak*, meaning the sun; *Turk-tâz*, denoting destruction and devastation; *Turk-cheshm*, referring to slanted eyes; and *Turk-i bilmez*, used to describe an ignorant Turk or, more generally, any ignorant person. Such idioms and compounds entered the language and came to be used with a range of connotations. This study aims to examine the meanings attributed to the image of the Turk across various semantic categories and to reveal the transformations and changes this image has undergone over time, as reflected in Iran's oral and written texts, including poetry, folk songs, epics, mirrors for princes, folktales, lullabies, idioms, and proverbs. In doing so, the study seeks to demonstrate how literary texts produced within a particular geography have contributed to the construction of a collective consciousness surrounding the image of the Turk. The corpus of this study consists of written and oral texts produced from the tenth century to the present day. What distinguishes this study from previous research is its holistic approach, which brings together written and oral cultural products from different historical periods. The data and semantic categories concerning the image of the Turk were obtained through a survey of Persian-language sources, and the positive and negative connotations attributed to this concept were interpreted on the basis of textual evidence. The findings indicate that within Persian culture, the image of the Turk has largely been constructed through references to positive conceptual domains such as heroism and beauty, while more limited negative characterizations primarily stemming from a warrior identity have also been identified.

Keywords
Turkish image, Persian, oral culture, written culture, cultural memory.

Giriş

İmaj kavramı, yoğunlaştırılmış bir içeriği olan ve yorumlamaya elverişli çok katlı bir anlatımdır. Bir grubun, ırkın veya milletin dilsel ve zihinsel temsili olan formlardır. İmaj; karakter, mizaç ve manevi özelliklerle bağlantılıdır. Çoğu zaman, sosyal olgularla ilgili ve kolektif ruh hâllerine yüklenmiş biçimlere bürünür. Belli bir milliyeti, ülkeyi veya toplumu betimlerken kullanılan söz varlığı, deneyimlenen durumlardan daha çok millî hüviyetlere yüklediğimiz hayal gücüyle yaratılan niteliklere dayanır. İmajlar, genellikle basmakalıp ifadeleri çağrıştırır ki bu anlamsal kategoriler, sözün yayılım ve hatırlama gücünü pekiştirir. Edebiyat ürünlerinde karşılaşılan milletlere ilişkin imajlarla alakalı ima edilen anlamın oluşma süreci gerçeklikle metin arasında değil, metinle yine metin arasında oluşur (Engin 2012: 58-60). Edebî imajlar sadece akılla değil, korku, hayranlık, aşağılama, merak gibi duygularla da inşa edilir. Bu duygular, dilde metaforlar, benzetmeler ve anlatı kalıpları olarak somutlaşır. Dolayısıyla gerek sözlü gerekse yazılı edebiyata ait millet imajları nesnel gerçekliğin aynası değil, kültürün kendini ve ötekini nasıl görmek istediğinin yansımasıdır. Bu bağlamda kültürel bellekte sosyal ve politik durumlarla oluşan Türk kelimesinin kazandığı olumlu ve olumsuz imaj özellikleri birçok milletin yazılı ve sözlü edebî ürünlerde gözlemlenebilir.

Tarih boyunca birçok eserde farklı anlamlar kazanmış ve farklı kaynaklarda değişik şekillerde kullanılan Türk imajı, Türk kahramanlıklarının anlatıldığı edebî türlerde cesaret, kahramanlık, gözü peklik, dürüstlük, vefa, doğruluk, adalet ve yardımseverlik gibi anlamlar taşımıştır (Sağlam 2020: 370). Türk imajı, özellikle kendi medeniyet dairesindeki Doğu edebiyatlarında çeşitli toplumsal zihniyet dönemlerine ve tarihsel gelişmelere paralel olarak belirgin bir şekilde ön plana çıkarak motiflere dönüşmüştür.

Türk adı MS 542 yılında ilk kez Çin kaynaklarında görülmüştür. Daha sonra Türk adına, MS 6. yüzyılın ortasında *Gök Türk Kitabeleri*'nde rastlanılmaktadır. Türk dilinin ilk yazılı belgeleri sayılan *Orhon Yazıtları*'nda Türk; *Türük* veya *Török* şeklinde yazılmıştır (Durmuş 2017: 38-39; Ayda 1976: 241). İran edebiyatındaki en eski metinleri ihtiva eden kutsal kitap *Avesta*'da Gathalar kısmında *Tur* veya *Tura* adlı bir milletten bahsedilmektedir. Batılı şarkiyatçılara göre bu millet Türk milletinden başkası değildir. Firdevsî de dâhil olmak üzere bütün eski Fars yazar ve şairler İran'ın kuzey komşusu olan Türklere *Tur* adını vermişlerdir (Ayda 1976: 242-243).

Arap edebiyatında Türk kelimesi, ilk kez Abbâsîler Dönemi'nde edebiyata yansımış ve özellikle Câhız ve Zemahşerî, Türklerin ünlenmesinde etkili olan iki büyük isim olmuştur. Câhız, *Fezâilü'l-Etrâk* isimli kitabında Türklerin fıtratlarından bahsetmiştir. Abbasî Dönemi şiirinde kahraman, yiğit, güçlü, dayanıklı, sağlam ve savaşçı bir ruha sahip olmaları yönüyle ele alınmıştır. Zemahşerî, *Mukaddimetü'l-Edeb*'de Câhız'a ek olarak dar ve çekik gözlü Türk motifinden bahsetmiştir. Bu güzellik imajı Fars şiirine de yansımıştır. Şairlerin Türklerin güzelliklerine dair yazdıkları şiirlerde, kavrama bağlı bir sevgili ve güzel insan motifi doğmuştur (Armutlu 2024: 237-240).

Eğlence meclislerinde sakilik hizmetleriyle daima aranan simalar olan Türkler, alımlı endamları, hafif çekik ve manalı gözleri, uzun saçları ile kendi ülkelerinin güzellerinden farklı ve üstün görünüşleriyle Arap ve Fars şairlerine yeni bir güzellik ve sevgili motifi hazırlamıştır (Özdarendeli 2013: 18). Zemahşerî tarafından çeşitli yönleriyle ele alınan Türk, güzellik imajı olarak Arap şiirinde son derece realist ve somut olarak yansımıştır.

Eski destanlara dayalı olarak Firdevsî tarafından hazırlanan *Şehnâme* isimli manzum destanda Türk, servi boylu, misk kokulu, kara saçlı ve yüzü örtülü güzel kız olarak anılmıştır (Lugal 1994: 321). Fars şiirinde güzellik dışında asker, kahraman, savaşçı gibi anlamlar kazanmıştır. Semantik seyrinde Derî Farsçasıyla birlikte Türk, güzel insan ve sevgili ile eş anlamda mecazi bir kavram hâline gelmiş, insandaki fiziki güzelliği ifade eden bir motife dönüşmüştür (Armutlu 2024: 237).

Divan şiirinde sevgilinin fizik güzelliğinin tesirini belirtilen imajlarda, onu bir savaşçı hüviyetinde ve öldürücü silahlarla donanmış gösteren tasavvurlar, Ortaçağ Arap ve Fars dünyasının Türk imajından kaynaklanmaktadır. Bu imaj sistemine göre onun gözü, bakışları, kirpikleri ve kaşları sırasıyla kılıç, hançer, ok, zülüfleri de bir kementtir. Kaşları okunu fırlatmaya hazır bir yaydır. Sevgilinin sert karakterini aksettiren bu teşbihler ona vurucu ve kan dökücü bir portre çizmiştir (Akün 2013: 136).

Bir kültüre ait sözlü ve yazılı edebiyatta başka bir milletle ilgili imajın oluşması, tek bir nedene indirgenemeyecek kadar çok katmanlı, tarihsel ve ideolojik bir süreçtir. Bu imajlar genellikle edebî metinlerden çok daha geniş bir toplumsal hafızanın yansımasıdır. Fars sözlü ve yazılı kültür ürünlerinde "öteki" olarak kurgulanan Türk imajı, tarihsel ve ideolojik bir içerik taşımaktadır.

İran'da 20. yüzyıla kadar Türkler yönetici pozisyonlarında bulunmuştur. Bu iç içe yaşamanın getirdiği yakınlıktan dolayı Fars yazılı ve sözlü kültüründe Türklerle ilgili çok sayıda unsur yer almıştır (Kurnaz 2025: 130).

İran Sözlü Kültüründe Türk İmajı:

Sözlü edebiyat ve halk kültürü içerisinde türkülerin kendine özgü güçlü bir etkisi vardır. Halkın kolektif bilinç ve kültürel belleğinin sonucu meydana gelen bu eserler; toplum içinde şekillenerek gelişmiş ve çeşitli kültürler, etnik yapılar, diller ile sosyal koşullara bağlı olarak değişimlere uğramıştır (Cemâli 2007: 2-3). İran'ın sözlü kültüründe köy türküleri, İran'ın çeşitli etnik gruplarının hayal ve düşüncelerini dile getiren ezgilerdir. Kırlarda ve obalarda ahenkle söylenen, zevk ve edebiyat ehli için latif ve ruhani bir tat taşıyan bu türkülerin birçoğu anonim olarak kalmıştır. Edebiyatçı ve şair Hüseyin Kûhî Kirmânî 1937 yılında İran'ın köy türkülerini derlemeye başlamış ve İsfahan, Şiraz, Kirman, Kaşan, Hunsar ve Gulpâyegân'a yaptığı yolculuklarda; köylerde ve oymaklar arasında yaygın olan bu türkülerin bir kısmını toplayarak *Yedi Yüz Türkü* adıyla yayımlamıştır. Bu sözlü bellekte yer alan türkülerde de Türk imajı göze çarpmaktadır:

Burnun, ince ve düzgün bir kalem gibidir
Yüzün, bu karanlık gecelerde yol gösteren bir meşaledir
İki zülfün savaşçı koçun boynuzları gibidir
Türk olsun Tacik olsun herkese meydan okur (Kûhî Kirmânî 1938: 176).

Bu türkü deki Türk kavramı, zülüfleri savaşçı bir koçun boynuzları gibi olan bir güzelin/sevgilinin karşısında güç, kudret ve cesareti temsil etmektedir. Türk imajı, başka bir türküde süsleme yapan, güzellikleri ortaya koyan işlemeci nakkaş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Senin kemerini nakkaşa verdim
Türk mü ya da Kızılbaş mı olduğunu bilmiyordum (Kûhî Kirmânî 1938: 198).

Fars sözlü belleğinde önemli bir yere sahip olan ninnilerde de Türk imajıyla karşılaşmak mümkündür. İsfahan şehrine bağlı Gulpâyegân ilçesinde ve Guged köyünde söylenen bir ninnide Türk kelimesi coğrafi bir yer ismi olarak geçmektedir. 13. yüzyıldan itibaren Loristân ve Lâristân, Türklerin yoğun olarak bulunduğu ve yaşadığı bir bölgedir (Kurtuluş 2003: 227). Bu bölge doğası ve meyve bahçeleriyle meşhurdur. Cennetten bir köşe izlenimi veren Lâristân, Fars kültürel belleğinde çocukların gidecekleri ve yaşayacakları bir mekân olarak anlam kazanmıştır:

Baban geldi tepe başına
Yola koyuldu yayla yolundan
Ninni de ninni beni teraziye koyup tarttı
Beni kapıdan kovdu
Lor geldi Loristan'a
Beni götürdüler Türkistan'a
Ninni de ninni şehirden
Beni götürdüler Lâristan'a (Kûhî Kirmânî 1938: 194).

Türkmen, Türk ve Türkistân kelimelerinin kullanıldığı başka bir ninni örneğinde ise Türk kelimesi, matem günlerinde mutluluk ve renkler içerisinde bir cümbüş olarak kültürel bellekte bir çağrışım alanı inşa etmiştir. Burada Türk, sevincin; Türkistan ise mutluluk ülkesinin adıdır:

Yanıldım, ne kötü ettim
İki ceviz istedim
Beni evden kovdular
Senin mezarının yanından geçtim
Gittim, bir taş başında durdum
Orada rengârenk bir Türkmen vardı
Türk geldi Türkistân'dan

Beni alıp götürdüler Türkistân'a (Cemâlî 2007: 11).

İran'ın masal derleyicilerinden Fazlullah-i Muhtedî'nin 1940'lı yıllarda İran'ın birçok şehrinden derleyerek oluşturduğu *Kıssehâ-yi Subhî (Subhî'nin Masalları)* isimli eserinde "Seyyar Satıcı" başlıklı masalında bir Turan padişahının oğlundan bahsedilir. "Behram adında bir oğlan, seyyar satıcı olan babasını çok küçük yaşta kaybeder. Yıllar geçtikten sonra Behram babasından kalma mesleği devam ettirmek ister. Para karşılığı aldığı bir kutunun içinden bir yılan çıkar. Yılanın talimatları üzerine Behram, yılanın babasının yanına giderek tam da onun dediği gibi kendisini kurtarmanın karşılığı olarak yılanın babasından Süleyman'ın yüzüğünü ister. Sihirli olan bu yüzüğü aldıktan sonra Behram'ın her dileği gerçekleşir, zenginleşir, hatta padişahın kızıyla evlenerek padişahın damadı olur. Ancak, bu kıza Turan padişahının oğlu da âşıktır ve birkaç defa kızı istetmiştir. Nasıl olur da kızı bu seyyar satıcıya vermişlerdir. Turan padişahının oğlu bu duruma çok şaşırır. Gidip bu işin aslını araştırır. Bir ihtiyar kadını kızın sarayına gönderir. İhtiyar kadın, sihirli yüzüğü öğrenir ve yüzüğü alarak Turan padişahının oğluna götürür. Turan padişahının oğlu da sihirli yüzükten padişahın kızı ile evlenmeyi diler. Dileği gerçekleşir. Behram sarayının bulunduğu yere geldiğinde saray yerinde yoktur, o da annesinin kulübesine giderek ona sorar. Yüzüğü çaldıklarını ve bu işi de Turan padişahının oğlunun yaptığını anlayınca çok üzülür…" (Konuk 2008: 65-70). Bu masalda Türk; yönetici, seçkin ve yağmacı aynı zamanda istediğini alan bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır.

Halk arasında Türklerin yönetici konumlara yükselmesi, söz varlığına da yansımış; bu durum özellikle atasözü ve deyimlerde dile getirilmiştir. Nitekim "Türk ile dostluk meselesi, su ile ateşin hikâyesine benzer" ve "Türk'ü köye almıyorlarmış; o da demiş ki: 'Beni ok ve yayım ile köyün muhtarının evine götürün!'" (Dihhudâ 1988: 19) gibi örnekler bu durumu göstermektedir. Söz konusu atasözlerinin, temelde Firdevsî'nin *Şehnâme'*sinde Farslarla Türkler arasında kurulan karakter zıtlığına dayalı bir anlam çerçevesi inşa ettiği görülmektedir. Kowalski (1983: 292)'nin de belirttiği üzere, *Şehnâme*'de yer alan "İki unsur: biri ateş, diğeri su. Kalbin derununda biri diğerine başkaldırır." ifadesi ile "Minuçehr ve Efrasyâb'ın yüksek idealleri yüzünden Fars ateşe, Turan ise suya benzedi." örneğinde görüldüğü gibi bu anlatımlar Firdevsî'nin Türkler hakkındaki tasvirlerine dayanmaktadır.

Bunun dışında "zulüm ve galebe etmek, söz dinlememek, sertlik ve şiddet göstermek" anlamına gelen "Türkî kerden" deyimi, Farsça söyleyen şairler tarafından şiirlerde kullanılmıştır. Ayrıca Farsçada Türk kelimesi pek çok tamlamaya girmiş ve farklı anlamlar kazanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Güneş anlamında "Türk-i çîn", sarımsak anlamında "Türk-i Rustâyî", Güneş ve Merih yıldızı anlamında "Türk-i felek", yarı pişmiş et "Türk-cûş", çapul, çapulcu "Türk-tâz", güzel ve cilveli sevgili "Türk-i tinnâz", mağrur ve güzel sevgili "Türk-i kec-kulâh" (Şükûn 1996: 579-580). Bunların dışında "Türk-i bilmez" şeklinde Türkçe bir kelimeyle Farsça bir terkip oluşturulmuş; bu ifade "cahil Türk ve cahil olan her insan" anlamında kullanılmıştır (Enzâbî Nejad ve Servet 1987: 210).

Fars kültüründe, sözlük bellekte yer alan Türk imajı; türkü, ninni, masal, terkip, deyim ve atasözü gibi söz varlıklarında büyük ölçüde olumlu olmak üzere farklı anlamlarda yer almıştır. Bu durum sözlü gelenekte oluşturulan Türk imajının yazılı belleğe de taşınmasına ve farklı anlamlar kazanmasına neden olmuştur.

İran Yazılı Kültüründe Türk İmajı:

Birçok araştırmacı, Çin kaynaklarında MÖ 134'ten itibaren K'ang-kü veya K'angki diye anılan Sir-derya boylarında kurulmuş olan devletin Türk olabileceğini; ayrıca Fars sözlü ve yazılı edebiyatının en eski yazılı kaynağı olan *Avesta*'daki Kanga ile K'ang-

kü'nün aynı olabileceğini kabul etmektedir. Bu görüşe dayanarak Efrâsiyâb'ın da kadim bir Kanglı beyi olduğu ileri sürülmüştür (Esin 1976: 84-85). Bir başka görüşe göre; İran mitolojisinde Efrâsiyâb adıyla bilinen karakter; şer tanrısı olan Ehrimen'in yeryüzündeki temsilcisi sayılmaktadır. O, Zerdüştlerin en güçlü düşmanı olarak tasvir edilen, Farslarla sürekli savaş hâlinde olan ve Arilerin bir kolu kabul edilen göçebe Türk topluluklarının lideridir (Aghdam 2015: 39). Bu bağlamda Tur'un İranlı göçebelerin genel bir adına ya da Harezm'in eski bir göçebe kabilesine işaret ettiği de savunulmaktadır. Bu yüzden birçok araştırmacı; Tur olarak adlandırılan göçebe kabilenin Fars olduğunu düşünmektedir (Teker ve Aşan 2023: 320). Bazı araştırmacılar, *Avesta*'nın Ferverdin Yeşt bölümüne dayanarak Turların bir kısmının Zerdüşt'e inandığını, bir kısmının ise Zerdüşt'ün dinini reddettiğini söyleyerek (Teker ve Aşan 2023: 320) Turanlıları; Zerdüşt düşmanı, kâfir ve putperest olarak tanımlamışlardır (Aghdam 2015: 106).

Türkistan sahasından gelen ve İran'da uzun yıllar egemen olan Türklerin fizyonomisi İranlılara güzel görünmüştür (Kurnaz 2025: 134). Bundan dolayı Farsça şiir söyleyen en eski İran şairlerinin şiirlerinde kahramanlık ve güzellik özellikleri etrafında sık sık Türk'e, çeşitli Türk hanlarına, soylarına, Türk şehirlerine genel isimlendirmeyle Turan ve Türkistan'a yer verilmiştir. Rûdekî (öl. 941)'den önce yaşamış Sâmânî döneminin ilk şairlerden Ebû Abdullah Muhammed b. Mûsâ el-Farâlâvî'nin şu beytinde Türk; ok atan öfkeli bir asker/savaşçı anlamında kullanılmıştır: "*Bulut, ok atan öfkeli Türk gibi; sanki şimşek onun oku, gökkuşağı ise yayı*". Erken dönem Fars şiirinin kurucusu olarak bilinen Rûdekî, bir kasidesinde; "*ön safta ayakta binlerce Türk. Her biri iki haftalık ay gibi parlak*" (Karaismailoğlu 2001: 84) ifadeleriyle Türk kelimesini "ay gibi güzel" anlamında kullanmıştır. Rûdekî yine aynı kasidesinde o dönem Fars şiirinde kullanılan ve daha sonraki dönemlere de sirayet edecek olan Türk imajını şöyle ifade etmiştir:

> Her birinin başında güllerden yapılmış taç, dudakları kırmızı şarap gibi, saçları ve kâkülleri reyhan kokulu. Meclisin sakisi de olağanüstü güzellerden bir Türk, Türk hatun ve hakanın çocuğudur. Siyah gözlü, peri yüzlü, boyları servi, zülüfleri çevgan gibi olan Türk'ün elinden güzel kokulu şaraptan bir kadeh alınca Sicistan şahını anar (Safa 1990: 227; Armutlu 2020: 65).

Buna karşılık 10. yüzyılın başlarında yaşamış Muhammed b. Ali b. Yezid-i Ferkadî o dönemdeki Türklerin çehrelerinin çirkinliği hakkında şunları söylemiştir:

"Türklerin yüzü çirkin ve nahoştur, sapsarı ve buruşuk, suda haşlanmış turunç gibidir." (Rezâkî 2001: 59).

Burada Türk imajına olumsuz bir özellik yüklenmiştir. Sağlam'ın (2020: 369) da belirttiği gibi kültürel imajların olumlu veya olumsuz olmasında dönemin zihniyeti, toplumsal ve kültürel yaşam, toplumsal psikoloji gibi etmenler etkili olmaktadır.

Gazneliler döneminde, 10. yüzyılın sonları ve 11. yüzyılın başlarında yaşamış olan Unsurî, Ferruhî ve Minûçehrî'nin şiirlerinde Türk kelimesi; Turan ve Türkistan gibi yer adlarıyla defalarca geçmektedir. Şairler, devlet adamlarını övmek amacıyla yazdıkları bazı kasideleri "Ey Türk" hitabıyla başlatmışlardır (Karaismailoğlu 2001: 86-87). Benzer şekilde, Firdevsî'nin *Şehnâme*'sinde "Ey, akılsız ve kötü yaratılışlı Türk!", "Ey, uğursuz talihli Türk, sen, tacın ve tahtın ayıbısın!", "Ey, devin oğlu, kötü soylu Türk! Senin gibi komutanlar yeryüzünde olmaz olsun!" (Lugal 1994: 425, 431; 1995: 273) gibi hitaplara rastlanmaktadır. Bu durum Türk imajına hem olumlu hem de olumsuz özelliklerin yüklendiğini göstermektedir.

Rıza Nur (2012: 21)'un *Şehnâme*'yi Fransızcadan Türkçeye özet hâlinde çevirdiği *Türk Bilig Revüsü: İran-Turan Cenkleri"* adlı kitabında; "Türkler *Şehnâme*'de kahramanlıkları ile övülür; ancak bu övgü, İran pehlivanlarının kuvvetini göstermek için ortaya konulmuştur." ifadelerine yer vermektedir. Bu değerlendirmeden de anlaşılacağı üzere

Türk; Fars savaşçılarının gücünü ortaya koymak için kullanılan bir kahramanlık motifi olarak işlev görmektedir.

Şehnâme'de Tûrân ve Çin Türklerinden bahsedilmiş ve onların padişahının Efrâsiyâb olduğu ifade edilmiştir. Eserde onun boyu serviye, göğsü ve kolları aslana, kuvveti file, dili yırtıcı bir kılıca benzetilmiştir (Nur 2012: 72).

Şehnâme'de geçen Acem padişahlarından Ferîdun, efsaneye göre Türklerin soyundandır. Onun üç oğlundan birinin adı Tûr'dur ve cesareti nedeniyle bu ad ona verilmiştir. Ferîdun'un dünyayı üçe bölerek Türkistan ve Çin'in hâkimiyetini ortanca oğlu Tûr'a bıraktığı belirtilmektedir (Nur 2012: 65). Keykûbâd başlıklı kısımda ise Türk, kavurucu bir nefes çıkaran ve öfkelendiğinde felaketler yağdıran bir buluta benzetilmiş; bayrağı ve zırhı kara, tulgası demirden bir ejderha motifiyle tasvir edilmiştir (Lugal 1994: 50).

Firdevsî'nin *Şehnâmesi*'nde ve Rüstem'in doğumundan başlayarak kahramanlıklarının ve maceralarının anlatıldığı *Rüstemnâmeler*'de (Shadkam, Koşumcu 2023: 100) birçok Turan kahramanı yer almaktadır. Turan ve Türkistan da yer adı olarak defalarca geçmektedir.

Şehnâme'nin Rüstem bölümünde Türk imajı; güçlü, kuvvetli, hançer kullanmada usta, at üstünde hükümdarlara yaraşır bir duruş sergileyen bir savaşçı olarak tasvir edilmiştir (Lugal 1994: 375).

Önce Abbasî sonra da Fars şiirinde bu savaşçı güzel Türk sipahilere karşı duyulan ilgi Gazneliler döneminde (963-1186) yazılan gazellerde de kendini göstermiştir. Bu şiirlerde genç ve güzel Türk sipahileri, maşuk olarak tasavvur edilerek; ağzı küçük, boyu düzgün, beli ince, kaşı keman ve hançer, gözleri çekik, bakışları ise ok gibi tasvir edilmiştir (Armutlu 2020: 67).

11. yüzyılda Emîr Unsurü'l-Maâlî Keykâvus tarafından oğlu Giylanşah'a nasihatname tarzında yazılan *Kabusnâme*'nin "Kul ve karavaş almakta ve satmakta eyisin ve yaramazın beyan eder." başlığını taşıyan 23. bâbında Türk güzelleri Hindularla karşılaştırılır ve güzellikte bütün ırklardan üstün tutulur. Bu bâbda yazar satın alınacak kul ve kölelerin ırklarına göre özelliklerini şöyle anlatmıştır (Yağcı 2002: 917; Gökyay 2006: 118-119):

> Ve cemîinden hoş huylu ve işret-dost ve kulluğun gözleyici ve söz tutucu Harlıhî, Hutenî ve Berberilerdir. Ve bu cümlesinden yürekli, Türklerdir. ... Filcümle mâlum olsun Türkden hûblar kopar ki kangı tayife içinde gerekse güzelliğini vasfetmeğe yarar. Ve lâkin Hindûlar bu dediğimin aksincedir, yani Hindûlar cümle çirkin olur ki hiç güzeli olmaz. Türkün zatında sureti ve sıfatı ve taraveti ve hûbluğu ile cümle cinslerden eli üstündür. Geldik imdi aybına: Türk cinsinden olan kulun aybı oldur ki çoğunun tabiatı künttür. Yani ökünde bir nesneyi öğrenip onat tutmaz, bilüsüzdür ve tekebbür olurlar ve heybetlü ve kişiliksiz ve acı dilli ve bedmest olurlar. Ve bahanesiz savaşkan olurlar. Ve gecede katı korkak ve hem yüreksiz olurlar. Ve ol bahadırlığı gündüz ederler, gecede edemezler. Üşte Türkün ayıpları bunlardır (Gökyay 2006: 118-119).

Kabusnâme'nin "Lâtife etmek ve nerd ve şatranç oynamağı beyan eder" başlıklı 13. bâbında Türk kelimesi, "saygıdan anlamayan cahil ve fodul kimse" anlamında kullanılmıştır: "Ey oğul esrüklerle ve kişilik bilmez Türklerle, yüzsüzlerle ve ağır canlı heriflerle oynama. Ta ki oyunu savaşa ve arbedeye döndürmeyesin, ortada cenk ve aşûb kopmaya." (Gökyay 2006: 87; Doğan 2020: 98).

Kabusnâme'ye göre Türk imajı, olumlu ve olumsuz olmak üzere iki yönde verilmiştir. Olumlu yönüyle yüzü, sıfatı, taraveti ve güzelliği övülmüş; diğer milletlerden üstün tutulmuştur. Olumsuz yönüyle ise beceriksiz, cahil, hiçbir şeyin öğretilemediği; kibirli, heybetli, acı dilli ve durduk yere kavga çıkaran bir tip olarak tasvir edilmiştir.

Gazneliler, Selçuklular ve daha sonra Safevi dönemlerinde Türk kelimesi, kültürel bellekte yağmacı veya çapulcu olarak motifleşmiştir (Rezâkî 2001: 59). 11. yüzyılda Kisâyî-i Mervezî ve 12. yüzyılda Necmüddîn-i Râzî'nin şiirlerinde Türk imajı; yağmacı ve gönül çelen olarak sunulmuştur:

"Hakikatten kör ve istemeden sapmış bir kişi, yağmacı Türkler gibi Hz. Muhammed'in soyundan uzaklaşmış ve yanlış bir yola girmiştir." (Riyâhî 1996: 70).

"Aşk geldi ve aklı yağmaladı, ey gönül, bu müjdeyi canınla kabul et, bil ki aşk şaşılası bir Türktür, çünkü yağma Türk'ten şaşılacak şey değildir." (Necmüddîn-i Râzî 1966: 62).

11. yüzyılda Unsurî de kasidelerinde Türk imajını hem güzel sevgili hem de millet olarak kullanmıştır. Şiirlerinde Türkistân adı da bir coğrafya/ülke ismi olarak geçmektedir. Gazneli Mahmud'u övdüğü bir kasidede Türk kelimesini, Türk ve Türkmen biçimlerinde millet adı olarak kullanmıştır. Bu bağlamda, Doğu'nun en uç noktası olan Çin'den Orta Asya'nın tamamına uzanan coğrafyada yaşayan farklı Türk topluluklarına ve bu bölge üzerindeki Türk hâkimiyetine işaret edilmektedir. Şair, bu beyitte Türk imajını hem halk manasında hem de Çin'den Hazar'a kadar uzanan geniş bir coğrafyanın adı olarak kullanmaktadır.

"Çin ve Maçin'den Bekrûye'ye, Ceyhun kıyılarına kadar, Türk, Tacik, Türkmen, Oğuz ve Hazar halkından" (Unsurî 1984: 134).

Hicivleriyle ünlü 12. yüzyıl şairlerinden Sûzenî-i Semerkandî'nin *Divan*'ında Türk imajı, sevgili anlamında kullanılmıştır:

"Gül, yaprağına misk döküp süslemediği sürece, benim Türkümde (güzel sevgilimde) asla sevgiden ve vefadan eser olmaz." (Hakîm Sûzenî 1959: 166).

Bir başka beyitte ise "ay yüzlü Türk" ifadesiyle Türk kelimesi, güzel anlamında kullanılmış; aynı zamanda ikinci mısrada yer alan Türkçe "katık gerek mi" ifadesi de dikkat çekmektedir:

"Ey ay yüzlü Türk güzelim, bir gece odama gelip de "katık gerek mi" desen, ne olur?" (Hakîm Sûzenî 1959: 234).

Sûzenî, bir gazelinde de "Türk-kelle" terkibini bir güzellik motifi olarak kullanmıştır:

"Elinde ipliği eğirir, iğneyle dikerdi; O Türk başlı güzelin yüzü, Nevruz çiçeği gibiydi." (Hakîm Sûzenî 1959: 375).

12. yüzyıl sonu şairlerinden Hâkânî, "Türk-tâz-ı gamze" terkibini sevgilinin yaralayıcı bakışındaki cefayı ve zulmü anlatmak için kullanmıştır. Bu bağlamda sevgilinin bakışı, savaş alanında kahramanlık sergileyen bir savaşçı figürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Şair, bu etkiyi Türk-tâz terkibiyle sağlamıştır. Kültürel bellekte kahraman ve yiğit olan Türk imajının, bu beyitte sevgilinin kendisinden ziyade onun bakışı üzerinden yansıtıldığı görülmektedir.

"Senin yaralayıcı bakışın, canımı yağmaladı, aklımı aldı ve öncelikle yarayı imanımdan aldım." (Hâkânî 2000: 530).

13. yüzyıl Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu sayılan Nizâmî-i Gencevî'nin şiirlerinde Türk kelimesi; "güzel ve cilveli sevgili, fitne, âşık, cesur, güç, kuvvet ve civan" gibi farklı anlamlarda kullanılmıştır. Onun eserlerinde Türkân ve Türkistân gibi yer adlarına da sıkça rastlanmaktadır. *İskender-nâme*'sinde bir beyitte Türk, yüzü ay gibi olan sevgiliye benzetilmiştir:

"Yoksa gece, yüzü Türk gibi güzel (yüzü ay gibi olan) sevgilimi gördüğünde onun yüzündeki Hintli siyah beni gibi kara mı oldu? (Nizâmî-i Gencevî 1956: 491).

Nizâmî, *Heft Peyker* mesnevisinde "hamle" ve "yağma" kavramlarını doğrudan kullanmak yerine, kültürel bellekte yer edinen savaşçı, kahraman ve yiğit Türk imajını Türktâz terkibi aracılığıyla vermiştir:

"Sonra o hızla Rum'a doğru saldırdı ve o bölgeye, o yurda ateşler saldı." (Nizâmî-i Gencevî 2001: 83).

O, *Heft Peyker* mesnevisinde kültürel hafızada güzellik imgesi olarak yerleşen "çekik göz" anlamını "Türk-çeşm" terkibi ile ifade etmiştir:

Çekik gözlü (Türk gözlü) ve siyah benli (Hint benli) güzel bir kız vardı."(Nizâmî-i Gencevî 2001: 145).

Kültürel bellekte Türkler; iyi ata binen, ok atan ve kılıç kuşanan ideal bir tip olarak tasavvur edilmiştir. 13. yüzyıl Fars edebiyatının en önemli temsilcilerinden olan Sa'dî-i Şîrâzî'nin gazellerinde de Türk imajı bu çerçevede kurgulanmıştır. Bu bağlamda "Türk" hem sevgilinin güzel bakışını temsil eden bir unsur hem de aman vermeyen bir tip olarak kullanılmıştır:

"*Güzel yüzlü Türk'ün gözleri ve kaşları cana nişan alıp ok atıyor, ey Allah'ım, bu ok atan Türk'ün eline o yayı (kavisli kaşları) kim verdi?"* (Sa'dî 2006: 527).

Sa'dî'nin birçok gazelinde Türk motifi güzel sevgili anlamında kullanılırken bazı manzumelerinde ise "Türk" kelimesi asker/köle veya etnik köken anlamında kullanılmıştır:

Belki de padişaha senin Türk'ün Tacik'in kanını döktü derler (Sa'dî 2006: 1003).

Klasik Fars edebiyatında "Hint", "Hindu", "Hintli" kavramları; kara, gece, anlaşılmaz, kapalı ve çirkin gibi anlamlarla ilişkilendirilirken, "Türk" ise bunun karşıtı olarak; güzel, iyi, aydın, parlak, açık ve gündüz anlamlarında kullanılmıştır. Bununla birlikte Türk imajı, yeri geldiğinde güzellerin âşıklara cefa etmeleri bağlamında zalim, gaddar ve kan dökücü bir nitelikte şiirlerde yer almıştır (Gölpınarlı 1992: 437).

14. yüzyıl Fars şairlerinden Hâfız'ın *Dîvânı*'nda "Türk" motifi, güzellik ile birlikte kara kalpli ve merhametsiz gibi nitelikleri de barındıracak şekilde çok katmanlı bir anlam alanı içinde kullanılmıştır:

Eğer o Şîrâzlı güzel Türk bizim gönlümüzü ele geçirirse; yanağındaki Hintli (siyah) beni için Semerkand ve Buhara şehirlerini bağışlarım (Kazvînî ve Ganî 2000: 6).

Gönlüm sâkînin nergis gözünden canına aman dilemez; o gönlü kara Türk'ün şivesinin neden böyle yaptığını bilir (Kazvînî ve Ganî 2000: 30).

Sözlü kültürde canlı bir şekilde yaşayan "acımasız, yağmacı ve merhametsiz" anlamlarını taşıyan "Türk-i felek" tamlaması, kültürel belleğin içinde yetişen Hâfız'ın şiirlerinde de aynen yer almaktadır. Hâfız'ın 20. yüzyıldaki en önemli iki şârihi olan Hürremşâhî ve Hâlekî de "Türk-i felek"e "yağmacı ve zalim, acımasız, zamanın tekerleğini hareket ettiren" manalarını vermişlerdir (Hürremşâhî 2001: C.1/537; Hâlekî 2003: 340). *Hâfız Divânı*'nda "Türk", ırk ve bölge anlamlarının yanı sıra "Türk gibi" veya "Türk'e benzer" anlamlarında "Türkâne, Türk ve Türkistan" gibi çeşitli kullanımlarla da karşımıza çıkmaktadır.

Feleğin Türk'ü iftar sofrasını yağmaladı, gel. Bayram hilâli kadehin devretmesini işaret etti.

Anadolu'da Farsça şiir söyleyen Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr*'inde "Türk-i felek" tamlaması "gökyüzünün sultanı âfitâb" anlamında kullanılmıştır (Sparham 2022: 71). Anadolu'da oluşan kültürel bellekte tamlama olumsuz bir anlam kazanmamış aksine kelime güzel, parlak, aydınlık ve güneş manalarını karşılamıştır.

Hakk'ın huzurunda toprak gibi (alçakgönüllü) olan kimseye melekler secde ederler, göklerin sultanı Güneş, onun Hindu'su (kölesi) olan kişiye köle olur (Mevlânâ 1995: 798).

17. yüzyıl şairlerinden Sâ'ib-i Tebrîzî'nin *Dîvânı*'nda "Türk-i kec-kulâh" terkibi, güzel, eğri külahı ile tasvir edilen güzel Türk sevgili tipini ifade eden bir imge olarak kullanılmıştır:

"Ey güzel sevgili, masum gönülleri neden kırmakta ısrar ediyorsun ve bunu neden yapıyorsun?" (Sâ'ib-i Tebrîzî 1991: 3392).

Sâ'ib-i Tebrîzî de "Türk" kelimesini; hücum eden, saldıran, savaşçı ve yağmacı anlamlarını içeren "Türk-tâz" terkibiyle kullanan şairlerden biridir:

"Aniden bir dalganın hücumuyla oluşan köpüğün kendine has bir güzelliği vardır, ama en başından denizden ayrılmamalıydı." (Sâ'ib-i Tebrîzî 1991: 3009).

Ferruhî-i Yezdî ile Sagîr-i İsfehânî'nin şiirlerinde de gözlemlendiği üzere sözlü kültürden yazılı kültüre taşınan gelenek içinde "Türk" imajına; "güzel, yağmacı, maşuk ve göz" gibi çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Bu anlam katmanlarının 19. ve 20. yüzyıllara da sirayet ettiği görülmektedir. 19. yüzyıl şairlerinden Kâânî-i Şîrâzî'nin bir kasidesinde "Türk" kelimesinin "göz" anlamında kullanıldığı bir beyit dikkat çekmektedir:

"Allah'a şükürler olsun ki iyiler arasından hiçbir göz, benim gözüm gibi bir göz görmemiştir." (Kâânî-i Şîrâzî 1984: 493).

Behzâd Rezâkî (2001: 56)'nin de ifade ettiği gibi âşık ve sevgili olarak Türk imajı ister vefalı ister vefasız olsun edebî bir aşk esintisi gibi günümüze kadar etkisini sürdürmüş; Türklerin Fars edebiyatındaki varlığının şiirsel bir mirası olarak kalmıştır.

Sonuç

Bir kültüre ait sözlü ve yazılı edebiyatta başka bir millete ilişkin imajların oluşturulması, edebiyatın yalnızca estetik bir alan ötesinde; kimlik kuran, kültürel belleği taşıyan ve dünyayı anlamlandıran bir söylem alanı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda söz konusu imajların, gerçekliğin bire bir yansıması olmasından ziyade, kültürün; kendini nasıl gördüğünün ve ötekini nasıl konumlandırdığının bir ifadesi olduğu anlaşılmaktadır.

Metin ve onun alımlanması, imajın oluşumunda belirleyici iki unsurdur. İmaj, hem zihinsel bir yapı hem de metin içinde iletişimsel bir ifade olarak ortaya çıkarken, kolektif belleğin kültürel kodlarını taşıyan önemli bir bilgi alanı işlevi görmektedir. Olumlu ya da olumsuz anlam ve çağrışımlarla yüklenen bu imajlar, iki kültür arasındaki tarihsel, sosyal, kültürel ve askerî etkileşimlerin derinliğini yansıtan etkili unsurlar olarak değerlendirilebilir.

Gelenek içinde söylenen ninniler, anlatılan efsane ve masallar ile atasözü ve deyimler, İslam etkisiyle şekillenen toplumsal bellekte Türkler hakkındaki imajların izlerini açık biçimde yansıtmaktadır. Türk imgesi; alımlı endamları, hafif çekik ve manalı gözleri, uzun saçlarıyla estetik bir üstünlük ve zarafetle birlikte, gözü kara savaşçı yönüyle de öne çıkmıştır. Bu imge ilk olarak Arap şiirinde belirginleşmiş, daha sonra Fars edebiyatında gelişerek yeni bir güzellik ve sevgili motifi hâline gelmiştir.

Şiir, türkü, masal, destan, ninni, nasihatnâme, deyim ve atasözü gibi Fars anlatılarında Türk kelimesi çoğunlukla güzel, dilber, mahbup, gündüz, aydınlık, parlak ve civan gibi anlamlarla olumlu bir imaj kazanmıştır. Bununla birlikte Firdevsî başta olmak üzere birçok Fars şairi Türkleri yağmacı, taş kalpli, zalim ve gaddar bir tip olarak da tasvir etmiştir. Fars kültürel belleğinde Türk imajı; kan dökücü, savaşçı, asker, ok atan ve iyi ata binen bir motife bürünmüş, bazen de sevgiliyle özdeşleşen mecazi bir kavram hâline gelerek şiirlerde fiziksel güzelliği ifade eden bir unsur hâline gelmiştir. Ayrıca, Türkistan adı, bu kültürel bellekte güzel yüzleriyle tanınan bir bölgeyi temsil eden genelleyici bir anlam kazanmıştır. Fars anlatılarında kimi zaman "Türk" imgesi, zamanın çarkını hareket ettiren feleğe benzetilmiş, sevgilinin ve feleğin acımasız özelliği Türk imajı üzerinden ifade edilmiştir.

İran'da gelenek içinde söylenilen türkülerde de Türk imajı kendine yer edinmiştir. Ninni ve masallarda bu imge daha çok etnik bir grup bağlamında kullanılırken, kimi zaman kelimeye olumsuz anlamlar da yüklenmiştir. Farsça atasözlerinde de Türk imgesinin izlerine rastlanmakta; Firdevsî'nin *Şehnâmesi*'ndeki aktarımlardan çıkan "Türk ile dostluk su ve ateş hikâyesine benzer" atasözü gelenek içinde bir yer edinmiştir. Aynı şekilde klasik Fars şairleri tarafından kullanılan "Türkî kerden" deyimi ve Türk kelimesi ile oluşturulan pek çok tamlama Farsçada yaygınlık kazanmış ve bu kullanımlar zamanla farklı anlam katmanları edinmiştir.

Fars kültüründe Türk imajı, ağırlıklı olarak yiğitlik ve güzellik gibi olumlu özellikler üzerinden şekillenmiş, ancak sınırlı ölçüde savaşçı kimliğin doğurduğu olumsuz nitelemelerle birlikte de anılmıştır.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %50; İkinci Yazar %50.
ETİK KOMİTE ONAYI: Bu çalışmada etik komisyon iznine gerek bulunmamaktadır.
FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.
ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

Aghdam, Akbar Anvarian. *İran Anlatı Geleneğinin Kaynakları Üzerine Bir İnceleme*. Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi. 2015.

Akün, Ömer Faruk. *Divan Edebiyatı.* İstanbul: İSAM Yayınları. 2013.

Armutlu, Sadık. "Fars Şiirinde Türk Kelimesine Yüklenen Anlamlar." *Doğu Esintileri Dergisi*. 12(1). 2020: 51-90.

_____ *Klasik Divan Metinler Dizisi III. Arap-Fars Edebiyatı Okumaları I-II-III-IV.* (Haz. Sevnur Gizem Doruk ve Ayfer Turan). İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları. 2024.

Ayda, Adile. "Türk Kelimesinin Menşei Hakkında Bir Nazariye". *Belleten*. 158. 1976: 239-248.

Berzeger Hâlekî, Muhammed Rıza. *Şâh-ı Nebât-ı Hâfız.* Tahran: Kütüphâne-i Millî-i İrân. 2003.

Bidîl b. Ali Hâkânî. *Dîvân-ı Hâkânî-i Şirvânî* (Haz. Cihângîr-i Mansûr). Tahran: Müessese-i İntişârât-ı Nigâh. 2000.

Cemâlî, İbrâhim. Lâlâyîhâ der-Ferheng-i Merdom-i İrân. Tahran: Merkez-i Tahkikât-i Sedâ ve Sîmâ. 2007.

Dihhudâ, Ali Ekber. *Kand u pend*. Tahran: İntişârât-ı Nevîd. 1988.

Doğan, Enfel. "Fars Klasiği Kabus-Nâme'de Türklere Bakış ve "Türkelmiş" Kelimesi Üzerine". *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*. 8(23). 2020: 94-107.

Durmuş, İlhami. "Türk Adının Ortaya Çıkışı, Anlamı ve Yayılışı." *Akademik Bakış*. 20. 2017: 37-47.

Engin, Ertan. İmagoloji. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi.* (27). 2012:57-66.

Enzâbî Nejâd, Rıza ve Servet, Mansur. *Ferheng-i Mu'âsır*. Tahran: Müessese-i İntişârât-ı Emîr Kebîr. 1987.

Esin, Emel. "Fârâbî'yi Yetiştiren Kengeres Türk Muhitinin Kültür ve Sanatı". *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*. 6(3-4). 1976: 81-139.

Ferruhî-i Yezdî. *Dîvân-ı Ferruhî-i Yezdî*. (Haz. Hüseyin Mekkî). Kum: Bunyâd-ı Neşr-i Kitâb. 1978.

Firdevsî. *Şehnâme* (I-II-III-IV) (Çev. Necati Lugal). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. 1992-1995.

Gökyay, Orhan Şaik. *Keykâvus Kabusnâme* (Çev. Mercimek Ahmed). İstanbul: Kabalcı Yayınevi. 2006

Hakîm Sûzenî. *Dîvân-ı Hakîm Sûzenî-i Semerkandî* (Haz. Nâsıruddîn-i Şâh Hüseynî). Tahran: Müessese-i Çâp u İntişârât-ı Emir Kebîr. 1959.

Hakîm Kâânî-i Şîrâzî. *Dîvân-ı Kâmil-i Hakîm Kâânî-i Şîrâzî* (Haz. Nâsir-i Hîrî). Tahran: İntişârât-ı Gulşâlî. 1984.

Hakîm Nizâmî-i Gencevî. *Hüsrev u Şîrîn* (Haz. Vahîd-i Destgerdî). Tahran: Ketâbfurûşî-i İbni Sînâ. 1954.

_____. *Şerefnâme* (Haz. Vahîd-i Destgerdî). Tahran: Ketâbfurûşî-i İbni Sînâ. 1956.

_____. *Heft Peyker-i Nizâmî-i Gencevî* (Haz. Berât Zencânî). Tahran: Müessese-i İntişârât u Çâp-ı Dânişgâh-ı Tehran. 2001.

Hürremşâhî, Bahaüddîn. *Hâfız-nâme.* Tahran: Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî. 2001.

Karaismailoğlu, Adnan. "Osmanlı Dönemi Türk Şiirinin İran Edebiyatı ile Münasebeti Üzerine Düşünceler. *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 17. 2001: 81-93.

Kazvînî, Muhammed ve Gânî, Kâsım. *Dîvân-ı Hâfız-ı Şîrâzî.* Kum: Nesîm-i Hayât. 2000.

Kowalski, Tadeusz. "Şehnâme'de Türkler" (Ter. Harun Güngör). *Kayseri İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1(1). 1983: 289-300.

Konuk, Dönüş. *Fazlullah-i Muhtedî (Subhî) ve Kıssehâ-yi Subhî Adlı Eserinden Çeviri Masallar*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi. 2008.

Kûhî Kirmânî, Hüseyin. *Heft-sed Terâne ez-Terânehâ-yi Rûstâyî-i Îrân*. Tahran: Ketâbhâne-i İbn Sina. 1938.
Kurnaz, Cemal. *Türkçenin İzinde*. İstanbul: Post Yayınevi. 2025.
Kurtuluş, Rıza. "Luristan". *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi.* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 2013. 27/227.
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. *Dîvân-ı Kebîr* (Haz. Abdülbâki Gölpınarlı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. 1992.
_____. *Külliyât-ı Dîvân-ı Şems* (Haz. Bedîüzzaman Fürûzanfer). Tahran: Neşr-i Râd. 1995.
Müslih b. Abdullah Sa'dî. *Külliyât-ı Sa'dî*. (Haz. Muhammed Ali Fürûgî). Tahran: İntişârât-ı Hermes. 2006.
Necmüddîn-i Râzî. *Risâle-i Işk u Akl* (Haz. Takî-i Tefezzulî). Tahran: Bungâh-ı Tercüme ve Neşr-i Kitâb. 1966.
Nur, Rıza. *Türk Bilig Revüsü Îrân-Tûrân Cenkleri*. (Haz. Mehmet Soğukömeroğulları). Ankara: Grafiker Yayınları. 2012.
Özdarendeli, Nursel. Ali Şîr Nevâyî'de Türk Kavramı. *Düşünce Dünyasında Türkiz*. 19 2013: 11-30.
Rezâkî, Behzâd. Mefâhîm-i Turk der-Edebiyât-ı Pârsî. *Reh Âverd*. 55-56. 2001: 59.
Riyâhî, Muhammed Emin. *Kisâyî-i Mervezî: Zindegî, Endîşe ve Şi'r-i U.* Tahran: İntişârât-i 'İlmî. 1996.
Safa, Zebihullâh. *Târîh-i Edebiyât der-İrân (Cild-i Evvel).* Tahran: İntişârât-ı Firdevs.1990.
Sâ'ib-i Tebrîzî. *Dîvân-ı Sâ'ib-i Tebrîzî*. 5./6.cilt. (Haz. Muhammed Kahraman.) Tahran: İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî. 1991.
Sağlam, Mehmed Halil. Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Türk Stereotipi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. XLVIII/1. 2020: 366-390.
Shadkam, Zubaida, Koşumcu, Selenay. "Kitâb-i Rüstemnâme-i Türkî'de Dev Motifleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Millî Folklor* 137 (Bahar 2023): 98-110.
Sparham, Davoud. "Mevlânâ'nın Şiirlerinde "Türk" Motifi." *Şarkiyat Mecmuası- Journal of Oriental Studies* 41 (2022): 61-83. https://doi.org/10.26650/jos.1161869
Şükûn, Ziya. *Farsça Türkçe Lugat-Gencine-i Güftar Ferhen-i Ziya* (c. I). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. 1996.
Taş, Bünyamin. "Hâfız Şârihlerine Göre Şirazlı Türk". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 8/1. 2019: 262-274.
Teker, Filiz, Aşan, Muhammet Beşir. "İran'ın Kültürel Bir Antitezi: Turan". *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 59 (Bahar 2023): 317-328.
Unsurî-i Belhî. Dîvân-ı Ustâd Unsurî-i Belhî. (Haz. Seyyid Muhammed-i Debîr Siyâkî). Tahran: İntişârât-ı Ketâbhâne-i Senâyî. 1984.
Yağcı, Şerife. "Orta Çağ Türk ve İran Edebî Metinlerinde Türk Kavramı". *Türkler*. 5. 2002: 914-920.